

УДК 658.14/.17
JEL M40, Z33

М. М. Нашкерська

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аналізу
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів
e-mail: nashkerska@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1432-5829>

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто основні напрями аналізу фінансового стану і фінансових результатів діяльності з урахуванням особливостей туристичного бізнесу. Запропоновано проводити аналіз і оцінювати результати діяльності туристичного підприємства за такими напрямками: операційний аналіз, аналіз ресурсного потенціалу, аналіз ліквідності і фінансової стійкості, аналіз ділової активності, аналіз рентабельності. У межах запропонованих груп виокремлено систему показників, які їх характеризують, та нормативні значення показників, прийнятні для туристичних підприємств. Оцінку і аналіз операційної діяльності запропоновано проводити на основі розрахунку темпів зростання (зменшення) чистого доходу від реалізації послуг, собівартості надаваних послуг, валового прибутку; ресурсного потенціалу – на основі аналізу показників, що характеризують трудові ресурси і оборотні активи; ліквідність оцінюється шляхом визначення показників швидкої і абсолютної ліквідності та показника робочого капіталу; ділова активність – показниками оборотності активів, кредиторської і дебіторської заборгованості; фінансових результатів – шляхом оцінки динаміки показника фінансового результату (прибутку чи збитку) і показників рентабельності всіх активів, власного капіталу, продукції, окремого виду послуг.

Ключові слова: фінансовий результат, фінансовий стан, ліквідність, рентабельність, ділова активність, кредиторська заборгованість, дебіторська заборгованість, активи, капітал, туристичне підприємство.

Nashkerska M. PECULIARITIES OF THE ANALYSIS OF A TOURIST ENTERPRISE'S FINANCIAL CONDITION AND PERFORMANCE RESULTS

The article deals with the major areas of the analysis of financial condition and performance results by reference to specific features of the tourist industry. The analysis and evaluation of the performance results of a tourist enterprise is suggested to be conducted in the following areas: operation analysis, analysis of resource potential, analysis of liquidity and financial sustainability, analysis of economic activity, as well as profitability analysis. The operation analysis of an enterprise includes the following indicators: the coefficient of change (growth rate) of net income from sales of products, the coefficient of change (growth rate) of the number of service users, the coefficient of change (growth rate) of the cost of services rendered, the coefficient of gross profit. The analysis of resource potential includes the calculation of indicators characterizing labour forces and non-current assets. The third group of indicators are indicators of liquidity that demonstrate the degree of financial responsibility of the enterprise for current debt, which is especially relevant for tourist enterprises. The liquidity of the tourist enterprise is offered to be evaluated on the basis of the calculation of the following indicators – working capital, quick asset ratio and absolute liquidity ratio. The dynamic development of an enterprise is evaluated on the basis of the indicators of economic activity, e.g. primarily indicators of payables and receivables turnover, as well as the asset turnover. While evaluating the performance results of a tourist company, it is expedient to calculate and analyze the following indicators of profitability: profitability of all assets, net profitability of equity, output profitability, profitability of separate types of services. Effective management decisions that will ensure a high profitability of business with minimal risk can be made based on timely and unbiased information on the demand behavior for tourist products of an enterprise, level of expenditure, the condition of settlement operations, liquidity and financial independence.

Keywords: performance result, financial condition, liquidity, profitability, economic activity, payables, receivables, assets, capital.

Постановка проблеми. Питання оцінки фінансового стану і фінансових результатів діяльності будь-якого підприємства є актуальним, оскільки цікавить як власників і інвесторів, так і споживачів продукції, товарів, робіт, послуг. Різна галузева спрямованість підприємства, специфіка галузі та умови функціонування завжди потребують адаптації існуючих методик, удосконалення і уточнень, оскільки від правильності та неупередженості оцінки отриманих результатів і фінансового стану підприємства залежить якість і своєчасність прийняття управлінських рішень.

Із розвитком комунікацій і зв'язку світ став ближчим, відкриваються нові можливості для пізнання невідомих куточків своєї країни, культури та традицій інших країн і народів.

В останні роки туристична галузь стрімко і динамічно розвивається. Обсяг послуг, що надаються туристичними підприємствами, і кількість споживачів цих послуг зростають швидкими темпами. Водночас у багатьох країнах надходження від туристичної галузі є суттєвим джерелом дохідної частини бюджету країни. Тому важливо постійно проводити аналіз фінансового стану і результатів діяльності туристичних підприємств, результати якого

формуватимуть об'єктивну інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень. Питання методики оцінювання результатів діяльності підприємства розглядали у своїх працях вітчизняні і зарубіжні науковці. Значний внесок у дослідження означених питань зробили українські вчені: А. Загородній, Л. Коваленко, М. Коробов, Л. Лахтіонова, С. Мних, Г. Савицька, Ю. Цал-Цалко, І. Бланк, А. Поддєрьогін та інші. Варті уваги й праці закордонних дослідників: Д. Ван Хорна, Д. Ваховіча, Д. Шими і Д. Сігела, Ж. Рішара, Е. Хелферта, С. Бріггема та інших. Проте, попри значну кількість наукових розробок, існує потреба адаптації методологічного забезпечення у практичну діяльність з врахуванням специфіки туристичного бізнесу.

Мета статті – визначення напрямів оцінки і аналізу фінансового стану та результатів діяльності туристичних підприємств з врахуванням особливостей цього бізнесу.

Основні результати дослідження. Оцінюючи результати діяльності підприємства, слід врахувати специфіку галузі, яка полягає у тому, що:

- туристичні підприємства не здійснюють виробництва, а надають туристичну послугу. Туристична послуга потребує не стільки матеріальних затрат (основних засобів, матеріальних ресурсів), скільки якісного кадрового забезпечення, встановлення комунікаційних зв'язків, іміджевих проєктів, тобто більшою мірою нематеріальних активів;
- другий важливий чинник, який необхідно враховувати, здійснюючи аналіз результатів діяльності підприємства, це – високий ступінь різного виду ризиків. Ризики, які виникають в процесі діяльності підприємства (комерційні, валютні, інфляційні тощо), впливають на платоспроможність і фінансову стійкість, а, отже, і кінцевий фінансовий результат.

Тому, оцінюючи результати діяльності туристичного підприємства, необхідно сформувати систему показників, яка враховує особливості функціонування галузі.

На нашу думку, для оцінювання результатів діяльності туристичного підприємства необхідно використовувати як систему показників, котрі характеризують фінансовий стан і фінансові результати діяльності, так і систему показників, що оцінюють роботу підприємства ззовні. Оцінка роботи підприємства ззовні включає оцінювання споживачами якості отриманих послуг. Проте у цій праці ми акцентуємо увагу на оцінці фінансових результатів і фінансового стану туристичного підприємства.

У процесі здійснення аналізу результатів діяльності підприємства важливою є оцінка його фінансового стану. У наказі МФУ і ФДМУ «Про

затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» № 49/121 від 26.01.2001 р. зазначено, що фінансовий стан підприємства це – сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства [1].

Згідно з цим документом аналіз фінансового стану підприємства проводиться за такими напрямками:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності.

На нашу думку, для оцінки фінансового стану і фінансового результату діяльності туристичного підприємства доцільно виокремити такі групи показників, які всебічно будуть його характеризувати і враховувати особливості функціонування цього виду бізнесу. Фінансове становище туристичного підприємства доцільно здійснювати за такими групами показників:

- операційний аналіз;
- аналіз ресурсного потенціалу;
- аналіз ліквідності і фінансової стійкості;
- аналіз ділової активності;
- аналіз фінансового результату і рентабельності.

Набір показників, що характеризує кожну групу, повинен відображати особливості функціонування галузі.

Насамперед для туристичних підприємств доцільно провести операційний аналіз. Він здійснюється з допомогою коефіцієнтів, які відображають динаміку попиту на туристичні продукти, динаміку асортименту продуктів, динаміку обсягів надходжень від реалізації туристичних послуг і ступінь ефективності цих продажів стосовно прибутку, що генерується підприємством.

Структура показників операційного аналізу:

- коефіцієнт зміни (темпи приросту) чистого доходу від реалізації продукції;
- коефіцієнт зміни (темпи приросту) кількості споживачів послуг;
- коефіцієнт зміни (темпи приросту) собівартості надаваних послуг;
- коефіцієнт валового прибутку.

Коефіцієнт зміни чистого доходу від реалізації продукції (Кзчд) у грошовому виразі характеризує зміну обсягів чистого доходу від реалізації послуг (ЧДРП) поточного року до обсягів доходу від реалізації послуг попереднього і розраховується за формулою (1):

$$K_{зчд} = (\text{ЧДРП}_{\text{звітний рік}} - \text{ЧДРП}_{\text{поперед. рік}}) / \text{ЧДРП}_{\text{поперед. рік}} \quad (1)$$

З метою отримання об'єктивнішої характеристики необхідно врахувати інфляційні процеси. Паралельно

доцільно розрахувати і проаналізувати динаміку темпів приросту споживачів послуг (розрахунок

аналогічний розрахунку попереднього показника). Зрозуміло, збільшення споживачів послуг свідчить про те, що туристичні продукти, запропоновані фірмою, є якісними і користуються попитом.

Коефіцієнт зміни собівартості надаваних послуг розраховується аналогічно. У процесі аналізу доцільно порівняти темпи приросту собівартості послуг і чистого доходу від їх реалізації. Позитивно, якщо темпи приросту чистого доходу від реалізації

послуг перевищують темпи приросту собівартості надаваних послуг, адже це забезпечить зростання прибутку. Коефіцієнт зміни собівартості надаваних послуг дозволяє визначити найбільш прибуткові туристичні продукти.

Коефіцієнт валового прибутку (Квп) показує, яку частку валовий прибуток займає у чистому доході від реалізації послуг підприємства, та розраховується за формулою (2):

$$K_{вп} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Чистий дохід від реалізації}} \quad (2)$$

Валовий прибуток залежить від співвідношення цін, обсягів реалізації і собівартості наданих послуг. Коефіцієнт валового прибутку показує здатність менеджменту компанії управляти виробничими процесами і витратами. Чим вище цей показник, тим краще менеджмент підприємства управляє витратами

підприємства, а відповідно – комерційними й інфляційними ризиками.

Коефіцієнт операційного прибутку (Коп) показує ефективність основної діяльності підприємства, не враховуючи фінансові операції і норми фіскального регулювання, що прийняті в країні, та розраховується за формулою (3):

$$K_{оп} = \frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Чистий дохід від реалізації}} \quad (3)$$

Цей коефіцієнт показує, наскільки ефективна, власне, операційна діяльність підприємства (адже у чисельнику враховані всі витрати, крім податку на прибуток) [2].

Оцінка ресурсного потенціалу традиційно полягає в аналізі трудових ресурсів, основних засобів і матеріальних ресурсів.

Здійснюючи аналіз ресурсного потенціалу туристичного підприємства, варто звернути увагу на аналіз трудових ресурсів і нематеріальних активів.

Для аналізу трудових ресурсів використовують показники:

- якості кадрового потенціалу (інтегральний показник, який об'єднує низку якісних показників – освіта, знання мов, комунікаційні здібності тощо);
- продуктивність праці (відношення чистого доходу від реалізації послуг на кількість працівників);
- темпи приросту всього обсягу необоротних активів. Приріст обсягу першого розділу активу балансу свідчить про здійснення підприємством інвестиційної діяльності;
- частка нематеріальних активів у чистому доході від реалізації продукції;
- темпи приросту обсягу витрат майбутніх періодів.
- частка витрат майбутніх періодів у складі оборотних активів підприємства. У складі витрат майбутніх періодів туристичне підприємство обліковує витрати, понесені на розробку нових туристичних продуктів. Останні два показники сформулюють інформаційну базу для оцінювання менеджменту підприємства щодо розширення асортименту туристичних послуг.

Для туристичних підприємств найактуальнішим є аналіз показників, які характеризують їх платоспроможність, наявність оборотних коштів для здійснення поточної діяльності та стан розрахункових операцій, у процесі яких формується грошовий потік.

Інформацію про здатність підприємства виконати свої короткострокові зобов'язання відображають показники ліквідності.

Показники ліквідності покликані продемонструвати рівень платоспроможності підприємства за короткотерміновими боргами, що для туристичних підприємств особливо актуально. Зміст цих показників полягає у порівнянні величини поточної заборгованості підприємства і його оборотних засобів, які повинні забезпечити погашення цих заборгованостей.

Структура показників ліквідності:

- робочий капітал (власні оборотні кошти (ВОК));
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Робочий капітал (ВОК) – це різниця між оборотними активами і поточними зобов'язаннями. Робочий капітал відображає цю частину оборотних активів, які фінансуються довгостроковими ресурсами. Важливо, щоб робочий капітал підприємства був додатним, це буде свідчити про спроможність підприємства розрахуватися із поточними зобов'язаннями.

Для оцінки короткострокової платоспроможності туристичного підприємства інформативним є аналіз динаміки показників швидкої та абсолютної ліквідності, меншою мірою – поточної ліквідності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховується як відношення грошових коштів та їх еквівалентів і дебіторської заборгованості до всього обсягу поточних зобов'язань. Нормативне значення

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

показника швидкої ліквідності складає 0,7-1. Проте у більшості туристичних підприємств значення цього показника нижче нормативного через високу кредиторську заборгованість.

Показник абсолютної ліквідності відображає обсяг зобов'язань, які підприємство може погасити наявними грошовими коштами. Теоретично обґрунтованим нормативним значенням цього показника є значення 0,2-0,3.

У практичній діяльності туристичних підприємств фактичні середні значення коефіцієнтів ліквідності бувають значно нижчими нормативних, а це є причиною ризику втрати платоспроможності підприємства. Тому важливо постійно проводити аналіз показників ліквідності і на основі тривалих спостережень визначити ті значення швидкої і абсолютної ліквідності, за яких підприємство отримує найкращі фінансові результати за мінімальних ризиків.

Група показників, які характеризують ділову активність, покликані оцінити рівень динамічності розвитку підприємства, швидкість обертання його ресурсів.

Критеріями ділової активності є рівень ефективності використання ресурсів підприємства і максимальна віддача від їх використання, виражена у його фінансовому результаті – прибутку.

Структура показників ділової активності:

- порівняння таких показників, як темпи приросту прибутку, обсягів реалізації послуг і всього капіталу, інвестованого у підприємство;
- оборотність кредиторської заборгованості;
- оборотність дебіторської заборгованості;
- оборотність активів.

Оцінюючи рівень темпів розвитку підприємства, доцільно зіставляти темпи приросту таких показників, як прибуток, обсяг реалізації послуг і обсяг всього капіталу, інвестованого у підприємство. Важливо, щоб усі три показники зберігали зростаючу тенденцію і виконувалася така рівність:

$$T_3^n \geq T_3^d \geq T_3^a \geq 100\%$$

де T_3^n – темп зростання прибутку; T_3^d – темп зростання доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); T_3^a – темп зростання капіталу, інвестованого в діяльність підприємства (темپ зростання вартості активів).

Це співвідношення ще називають «золотим» правилом економіки підприємства. Якщо на підприємстві це співвідношення зберігається, то це свідчить про те, що:

- економічний потенціал підприємства зростає;
- темпи зростання доходу від реалізації продукції (робіт і послуг) підприємства вищі за темпи зростання економічного потенціалу;

- темпи зростання прибутку підприємства перевищують темпи зростання економічного потенціалу [2].

Оцінка оборотності дебіторської і кредиторської заборгованостей характеризуватиме стан розрахункових операцій і потенційну можливість формування вільних оборотних коштів.

Показники оборотності дебіторської і кредиторської заборгованостей розраховуються як відношення чистого доходу від реалізації послуг до дебіторської чи відповідно кредиторської заборгованості середньої за період. Паралельно з розрахунком показників оборотності розраховується термін здійснення одного обороту. Середній термін оборотності дебіторської і кредиторської заборгованостей свідчить про їх середній термін погашення.

Високі показники оборотності дебіторської заборгованості і незначні терміни її погашення вказують на те, що менеджмент підприємства контролює стан розрахункових операцій. Низька оборотність дебіторської заборгованості і значні терміни її погашення свідчать про те, що грошові засоби «зв'язані» у дебіторській заборгованості. Відповідно, на підприємстві існує дефіцит грошових коштів для розрахунків за поточними зобов'язаннями, тому необхідно шукати нові джерела фінансування зростаючої дебіторської заборгованості.

Тенденція до зменшення показника оборотності кредиторської заборгованості свідчить про сповільнення темпів розрахунку підприємства зі своїми кредиторами.

У процесі аналізу необхідно порівнювати оборотність дебіторської і кредиторської заборгованості. Позитивно, якщо оборотність дебіторської заборгованості дещо вища, ніж оборотність кредиторської. Це сприятиме збільшенню оборотного капіталу підприємства.

Традиційно фінансовий результат діяльності підприємства оцінюється показниками динаміки чистого прибутку (збитку) і групою показників рентабельності. Позитивно, якщо тривалий час підприємство отримує прибутки.

Для оцінки фінансових результатів діяльності туристичної фірми доцільно розрахувати і проаналізувати такі показники рентабельності:

- рентабельність всіх активів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність продукції;
- рентабельність окремого виду послуг.

Показник рентабельності всіх використовуваних активів підприємства є найбільш актуальним. Цей показник відображає відношення прибутку від операційної діяльності до середньої вартості всіх активів підприємства і розраховується за формулою (4):

$$\text{Рентабельність активів} = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Середня вартість активів}} \quad (4)$$

Показник рентабельності активів показує, який обсяг операційного прибутку генерується всіма активами підприємства.

Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність використання власних джерел фінансування діяльності підприємства. Цей показник розраховується за формулою (5):

$$\text{Рентабельність власного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня сума власного капіталу}} \quad (5)$$

Показник рентабельності власного капіталу відображає величину чистого прибутку, що припадає на 1 грн інвестованого власного капіталу.

Обидва показники, котрі ми розглянули, є необхідними і актуальними під час вивчення результатів діяльності підприємства, оскільки відображають ефективність управління бізнесом загалом. Коефіцієнт рентабельності активів вказує на ефективність діяльності підприємства загалом, а коефіцієнт рентабельності власного капіталу демонструє, як операційна ефективність підвищує рентабельність власників [3].

Рентабельність продажу продукції обчислюють діленням операційного прибутку на суму чистого доходу від реалізації.

Цей коефіцієнт показує величину операційного прибутку, що отримується з 1 грн доходу від реалізації.

Для більш глибокого аналізу ефективності діяльності підприємства, для прийняття рішення щодо оптимізації асортименту продукції використовують показник рентабельності окремих видів туристичних послуг.

Рентабельність окремих видів туристичних послуг розраховується за формулою (6):

$$\text{Рентабельність окремих видів послуг} = \frac{\text{Ціна послуги} - \text{Собівартість послуги}}{\text{Собівартість послуги}} \quad (6)$$

Здатність підприємства отримувати дохід і прибуток від вкладених ресурсів є індикатором його фінансового стану і ефективності управління [3].

Висновки. Таким чином, для забезпечення економічного зростання підприємства його менеджменту потрібно постійно контролювати показники, які відображають результати його діяльності і фінансове становище загалом. Тільки своєчасно володіючи неупередженою інформацією про динаміку попиту на туристичні продукти фірми, рівень витрат, стан розрахункових операцій, ліквідність і фінансову незалежність, можна приймати ефективні управлінські рішення, які забезпечать високу рентабельність бізнесу за мінімального рівня ризиків.

Список використаних джерел

1. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України і Фонду держмайна України від 26.01.2001 р. № 49/121. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>
2. *Облік і звітність суб'єктів малого підприємництва*: навч. посібник / ред. Р. Л. Хом'як. Львів: СПОЛОМ, 2018. 252 с.
3. Нашкерська М. М., Гаталяк О. М. Особливості аналізу показників рентабельності підприємств туристичної галузі. *Географія і туризм: європейський досвід*: Матеріали ювілейної VI міжнародної конференції, присвяченої 10-річчю

кафедри туризму. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. С. 275-278.

References

1. Polozhennya pro porядok zdiysnennya analizu finansovoho stanu pidpryyemstv, shcho pidlyhayut' pryvatyzatsiyi [On the procedure for conducting an analysis of the financial situation of enterprises subject to privatization] (2001). Order of the Ministry of Finance of Ukraine and the State Property Fund of Ukraine, approved on 2001, Jan. 26, 49/121. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01> [in Ukrainian].
2. Khomyak, R. L. (Ed.). *Oblik i zvitnist' sub'yektiv maloho pidpryyemnytstva [Accounting and reporting of small business entities]*: Tutorial. (2018). Lviv: SPOLOM. [in Ukrainian].
3. Nashkerska, M. M., & Hatalyak, O. M. (2012). Osoblyvosti analizu pokaznykiv rentabel'nosti pidpryyemstv turystychnoyi haluzi [Features of the analysis of indicators of profitability of enterprises of the tourism industry]. *Heohrafiya i turizm: yevropeys'kyi dosvid [Geography and tourism: European experience]*: Proceedings of the jubilee VI international conference devoted to the 10th anniversary of the Department of Tourism. Lviv: Publishing center of Ivan Franko LNU. [in Ukrainian].

Надійшло 05.09.2018 р.